Pb
38152

voor land- en volkenkunde
em museum „Prins Hendrik",
TE ROTTERDAM.

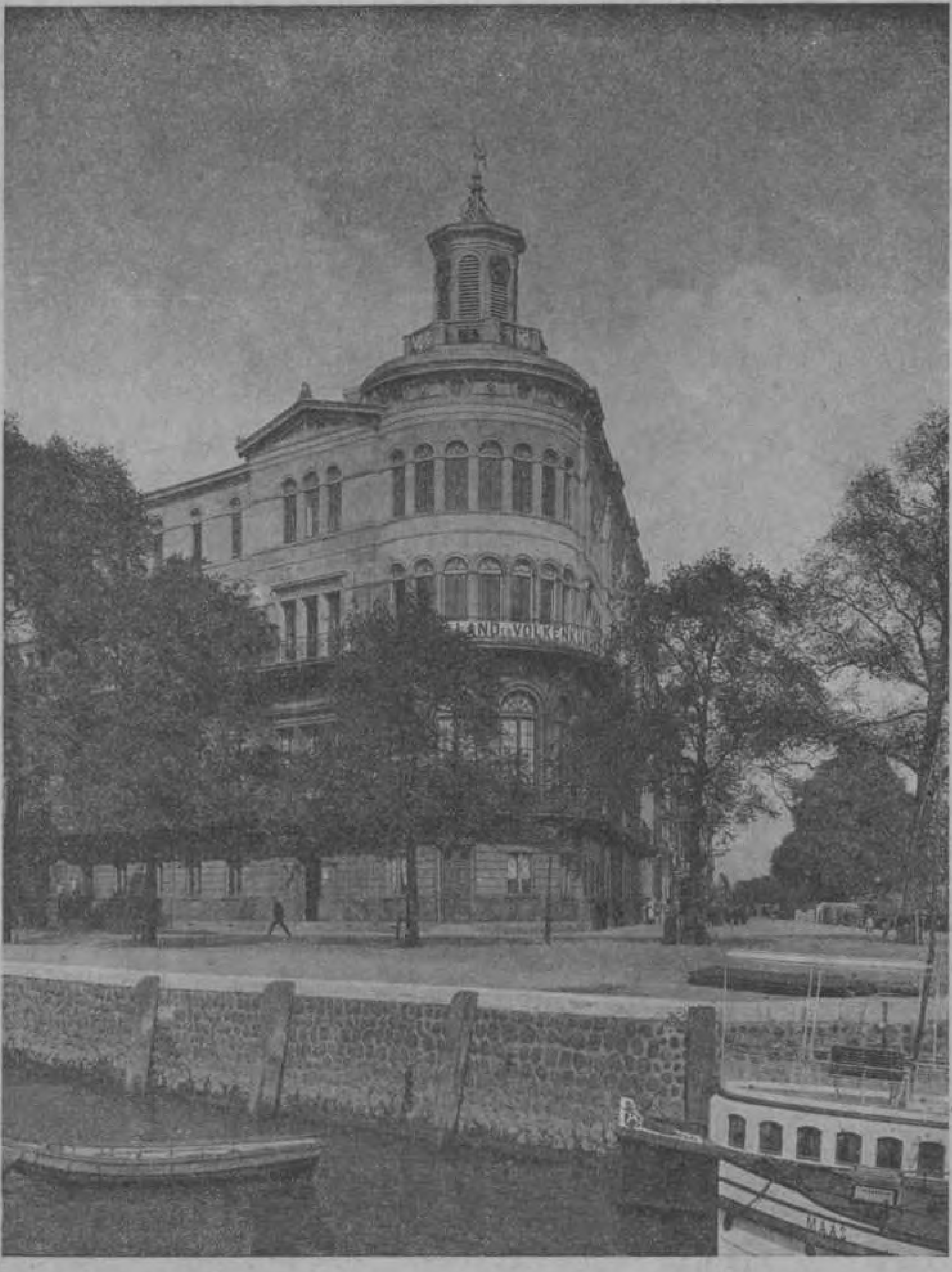

Gidsje voor de afdeelingen Oceanië, Australië en Oost-Indische Archipel.

AUGUSTUS 1913.

TRESOAR
061 6314 2

Men kan een handeling, een inrichting, een zaak, welke ook, op tweeërlei manier omschrijven; vooreerst door te doen uitkomen wat zij niet is; maar ook door te zeggen wat zij wèl is. De positieve manier is meestal de minst omslachtige. *Volkenkunde*, der volken kunde . . . voor hem, die even doordenkt is het begrip spoedig duidelijk; en is deze helderheid over hem gekomen, dan volgt het begrijpen van de woorden *museum voor volkenkunde* na korten tijd. Tenzij een snuffelaar de muzen erbij haalt; want, nietwaar, een museum is een verblijf der muzen, zooals er een was op den Akropolis van Athene. Hij die in een museum bepaald de negen muzen wil ontmoeten, wordt uitgenoodigd ze eerst alle negen op te roepen bij hunne namen.

Een museum voor volkenkunde heeft de bestemming der volken kultuurbezit aanschouwelijk te maken, door het tentoonstellen van voorwerpen die betrekking hebben op hun huiselijk leven, hunne versiering en kleeding, hun landbouw, visscherij en jacht, hun handwerk en hunnen godsdienst; in 't kort: op 's menschen geestelijk en stoffelijk bezit in verschillende streken van den aardbol. Niet alleen in het verre Westen of Oosten; wel begint men doorgaans met hetgeen veraf ligt, en vermoedelijk heeft zulks een historischen grond. Veel is er in vroegeren tijd medegebracht door reizigers, zeevarenden vooral omdat het transport ter zee zoo gemakkelijk was, die in den vreemde curiositeiten medepakten voor de thuisblijvenden; stukken die langen tijd in de familie leefden, mede verhuisden en al de lotswisselingen doormaakten, die voorwerpen ondergaan waarmede men in een ordelijk huishouden eigenlijk geen raad weet. Te zamen gebracht vormden zij de kern van het rariteitenkabinet, waaruit de meeste musea zich ontwikkeld hebben; bij enkele provinciale musea, ook bij dezulke die bezig zijn zich te hervormen, blijft deze oorspronkelijke toestand nog zeer goed waar te nemen.

Toch is bij een iets meer dan oppervlakkige beschouwing op te merken, dat niet de verre afstand het hebben en houden

TRESOAR
LEEUWARDEN
Pb 38152

van gindsche menschen belangrijk maakt. Het landbouwgereedschap en alles wat met den akkerbouw in uitgebreiden zin verband houdt, zooals men het vindt in het Oosten van Nederland, is allicht even belangrijk als de voorwerpen die bij het landbouwbedrijf behooren in het Oosten van Nieuw-Guinea. En het meerendeel der bezoekers van een museum weet van beide, laat ons zeggen: evenveel. Zij die kunnen uitleggen het verschil tusschen een zeis, een zicht of pik en een sikkel, zoomede het gebruik van een ieder dezer gereedschappen, behooren tot dat meerendeel niet. Het onderscheid tusschen de verschillende typen van onze boerenwoningen en wat daarbij behoort, is niet minder van belang dan de verscheidenheid die er bestaat in de vormen der woningen op Sumatra. Maar een museum, dat een beeld trachtte te geven van ons landbouwbedrijf met al zijn lokale verschillen, zou door zijn omvang een zeer kostbare, maar weinig bezoekers lokkende inrichting worden.

Er is wel in onze onmiddellijke omgeving op het gebied van volkenkunde allerlei merkwaardigs aanwezig, maar veel meer trekt wat ons bereikt van verre. Bijna niemand ontkomt aan de bekoring daarvan; onwillekeurig tracht men zich te verplaatsen in het leven, de opvattingen, de omgeving van veraf wonende medemenschen. De idee, dat hoofdzakelijk wat van „wilden" en „zwarten" komt de moeite waard is bekeken te worden, wordt door het bezoek aan een ethnologisch museum eer versterkt dan verzwakt; daar toch vindt men veelal hoofdzakelijk bijeen wat afkomstig is van veraf-wonenden, die al spoedig zwart of wild heeten. Een museum kan in dit opzicht opvoedend werken, doen zien dat de have, in uitgebreiden zin, van deze verafwonenden niet alleen op zich zelf belangstelling verdient, maar ook van nut kan zijn voor de verklaring van hetgeen in onze eigen omgeving gevonden wordt.

Alles is betrekkelijk, en door vergelijken valt er veel te leeren, ook in een ethnologisch museum; wel is de vergelijkende volkenkunde nog een jonge wetenschap, maar toch leert zij reeds, dat er op alle punten der aarde in denkwijze en gewoonten van de meest verschillende volken tal van verrassende overeenkomsten te vinden zijn; en tevens, dat men veel wat bij min of meer primitieve volken nog krachtig en in vollen omvang leeft en een verklaring vindt in hunne beschouwingen en opvattingen, evenzeer aantreft bij volken die zich hoogst beschaafd noemen;

maar hier meestal slechts als een onbegrepen gebruik, waarvoor men vaak in verkeerde richting een verklaring zoekt.

Langzaam aan zal de tijd komen, dat men afwijkende manieren, een andere kleur van huid, verschil in denken beoordeelen zal als verschijnselen, als eigenschappen, zooals men doet bij de hoenderrassen, die ook verschillend zijn in velerlei opzicht. De waarheid, dat er verschillende soorten van menschen zijn, hoe banaal zij klinke moge, kan men zich niet te dikwijls herinneren. Maar waardóór onderscheiden zij zich? Hij die — nu eenmaal wonende aan de oppervlakte der aarde — gewoonlijk aan de oppervlakte der dingen blijft, vindt die verschillen het grootst; wie dieper doordringt — en een ethnologisch museum wekt daartoe op — komt alras tot de overtuiging, dat er meer gelijkheid, meer overeenkomstigs is dan hij oorspronkelijk meende. Onze eigen voortreffelijkheid komt er dikwijls slecht af, en menigeen zal, wanneer de museum-deur achter hem dichtvalt, zich afvragen waarin onze hooggeroemde grootere ontwikkeling eigenlijk bestaat; en met wat meer vriendelijkheid terugdenken aan zijne voorouders, die — nog betrekkelijk zoo kort geleden — met pijl en boog gewapend en met een wolvenvacht gekleed, hun maal gingen schieten in het bosch.

Zij die veel gereisd, gezien, gelezen hebben, zijn in den regel minder vaardig in het oordeelen dan anderen; men wordt al leerende voorzichtiger. Zou thans, nu school en huisgezin zóó lang opvoedend aan den arbeid zijn, een Chinees in zijn landskleeding bij ons ongedeerd over straat kunnen gaan? Men weet, dat „een rare Chinees" in 't Hollandsch beteekent: een zeer zonderling persoon, iemand die zich bijster vreemd gedraagt. En terecht, nietwaar? Chineezen spreken van Westnoord en van Westzuid, hun kompasnaald wijst naar het zuiden, en hunne officieren dragen kralen halskettingen, loopen met waaiers en stijgen rechts te paard. Chineezen eten met houten breipennen en drukken, bij een ontmoeting, niet elkanders maar hun eigen handen; een boek lezen zij van achteren naar voren, de regels van rechts naar links; niet aan den voet staan de noten maar boven aan de bladzijde, de pagineering vindt men onderaan en den inhoud van een hoofdstuk aan het eind daarvan. Een gast plaatsen zij aan de linkerhand, hunne rouwkleur is wit en bij het trouwen van de dochter des huizes is er geween en geklaag. De mannen

dragen jurken, de vrouwen broeken; ginds zit een kerel als een boom kant te naaien op een dameshoed, en in de haven hanteeren de vrouwen de riemen der roeibooten. De dames hebben opzettelijk verschrompelde voeten waarop zij niet loopen kunnen, en de zoon die eens heel lief wil zijn voor zijn vader, geeft dezen een doodkist ten geschenke.

Maar deze rare menschen stonden aan de spits der beschaving toen Europa aan de middeleeuwen was; hun rijk bezat toen reeds een staatsregeling, waaronder een derde van het menschelijk geslacht in vrede en voorspoed leefde, en een uitgebreide letterkunde welig bloeide. Niets was er destijds dat de Chineesche beschaving stoorde in haar kalmen ontwikkelingsgang. Zij is gebleven; Egypte, Griekenland en Rome zijn ten onder gegaan; de oude Hindoesche, Chaldeesche en Assyrische beschavingen zijn grootendeels verdwenen van de plaats waar zij ontstonden. Dit dient bij de beschouwing van gewoonten en begrippen wel in het oog gehouden te worden. Uit het Westen is de onrust gebracht in China.

Van gelijke, althans gelijkvormige verschijnselen was sprake, op uiteenliggende punten van den aardbol. De oorzaak van deze eigenaardige overeenkomsten wordt verschillend verklaard. Volgens sommigen zou zij hierin te zoeken zijn, dat, door de gelijkheid van den menschelijken geest, de mensch overal op de aarde, onafhankelijk van anderen invloed, onder gelijke omstandigheden ook tot gelijke uitkomsten is geraakt. Volgens anderen zou men bij eendere verschijnselen aan overbrenging en overneming te denken hebben. Beide factoren kunnen tot die overeenkomst hebben geleid, en voortgezette onderzoekingen naar de verplaatsing der volkeren leerden, dat men tot nu toe te weinig de waargenomen gelijkvormigheid van verschijnselen heeft toegeschreven aan direkte aanraking.

De ethnologie mag een deel der algemeene beschavingsgeschiedenis heeten, en wel een zeer belangrijk deel, omdat zij ons in vele gevallen den oorsprong leert kennen van allerlei gebruiken en maatschappelijke verschijnselen om ons heen. Aannemende, dat de ethnologie van hoog belang kan geacht worden als een wetenschap, die de strekking heeft, den geest te verruimen, dan volgt daaruit de beteekenis van een ethnologisch museum voor een publiek, dat iets wenscht te leeren; want zulk een museum is als het ware een illustratie

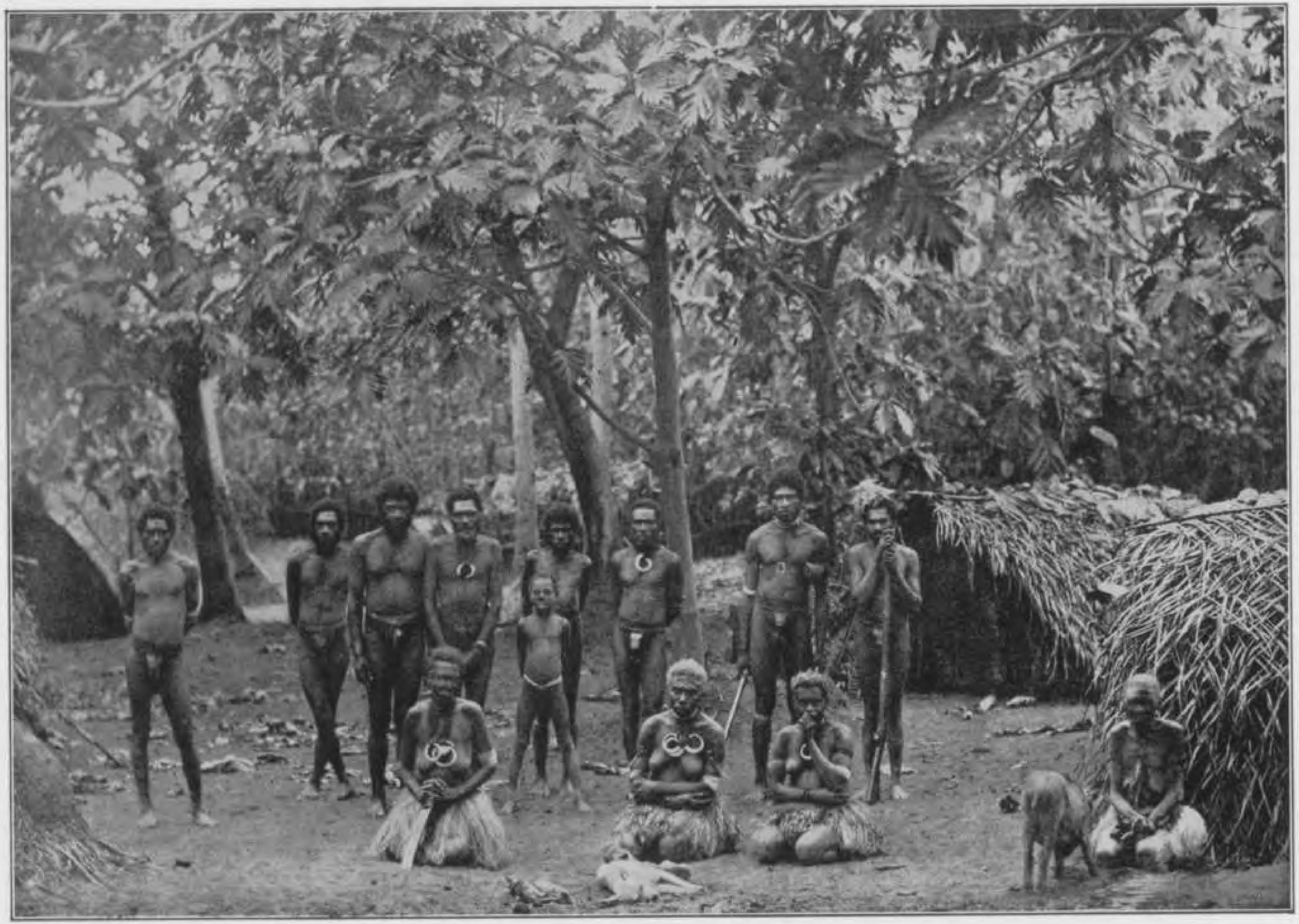

MENSCHEN VAN DE NIEUW HEBRIDEN, MELANESIË.

van hetgeen men uit boeken omtrent de volkenkunde leeren kan. Het geeft een beeld van het leven der volken, voor zoover zulks door voorwerpen, afbeeldingen en kaarten kan worden aanschouwelijk gemaakt. Sommige onderwerpen die op het leven dier volken betrekking hebben, vallen geheel of bijna geheel buiten het bestek van een museum; andere daarentegen zal men er ruim vertegenwoordigd vinden, b.v. alles wat betrekking heeft op versiering, kleeding, woning, voeding, bewapening, kunst en godsdienst. Er is in zulk een museum voor hen, die bij toeval eens er binnen loopen, zooveel zonderlings, dat zij in langen tijd niet terugkomen, afgeschrikt als zij zijn door allerlei onbegrijpelijks. Men zal vooraf zich hebben eigen te maken met het denkbeeld, dat ieder voorwerp recht heeft op belangstelling, dat het in zijn juiste beteekenis doorgrond, in het juiste verband beschouwd wil zijn. Niet iedereen heeft tijd tot ethnologische studiën, en daarom is bij een groot aantal voorwerpen een korte toelichting noodig die de anders nietszeggende of soms schijnbaar lachwekkende zaken voor hem doen leven, omschrijvende wat zij bedoelen. Daar zijn b.v. de voorwerpen, die op den primitieven godsdienst betrekking hebben en door een toelichtend woord in een geheel ander licht verschijnen; maar eigenlijk is op ieder onderdeel der verzamelingen van toepassing, dat een woordje tot verklarende hulp den bezoeker welkom is; een toelichting door woord en beeld zal hem op korte en bondige manier moeten helpen, zoo hij iets van zijn bezoek zal kunnen meedragen.

Een ethnologisch museum tracht zooveel mogelijk de geheele beschaving van een volk te doen kennen, en dus vindt men er ook een aantal voorwerpen, die men zou kunnen rangschikken in de rubriek welke gewoonlijk „kunstnijverheid" genoemd wordt; waarbij echter valt op te merken, dat voorwerpen waarin de kunstuiting van den maker gelegd is in den regel niet produkten eener industrie maar voor eigen gebruik vervaardigd zijn. Men zal een overvloed vinden van forsch gesmeede wapens, fraai vlechtwerk, rijk bewerkte krisscheeden en -gevesten, koper, goud- en zilversmidswerk, van inlandsche weefsels en houtsnijwerk. Ook primitieve kunstuitingen zijn dikwijls van belang, vooreerst om de vaak symbolische beteekenis, die de vorm of een of ander versieringsmotief kan hebben; ten tweede, omdat dikwijls het nasporen van de ontwikkeling van

zulk een motief wel tot een belangrijke uitkomst kan leiden; en óók omdat uit de overeenkomst van versieringsmotieven bij verschillende volken soms gevolgtrekkingen kunnen gemaakt worden ten opzichte van den invloed, door het eene volk op het andere geoefend, of nopens gelijkheid van herkomst. Hoe zelfs bij de meest primitieve volken de drang bestaat tot het versieren van allerlei voorwerpen van dagelijksch gebruik, valt allerwegen op te merken; niet om zoodoende die voorwerpen kostbaarder of voor anderen aantrekkelijker te maken, ten einde ze voor hoogeren prijs te kunnen van de hand zetten, want van verkoopen is in 't geheel geen sprake. Het vermooien zit in den aard dezer menschen; de neiging om zich op te sieren ging vooraf aan de vraag om kleeding. Onjuist is de meening, dat alles wat een ethnologisch museum te zien geeft met hoogst primitief gereedschap gemaakt is; de zilversmid, die het filigraanwerk van de Padangsche Bovenlanden knutselt, en de gongsmeden die te Semarang hun bedrijf uitoefenen, beschikken over een respektabel aantal werktuigen. Maar wel bedient men zich op de Zuidkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea nog van steenen en schelpen beiteltjes om figuren en relief op hout te snijden.

Van belang is het ook te zien op welke wijze de grondstoffen tot kleeding worden verwekt, en welke versieringsprocédé's op de kleeding worden toegepast.

Een deel der verzamelingen in het Rotterdamsche museum is van etiketten voorzien en met deze etiketteering, die, zooals uit het voorafgaande blijkt, van het grootste belang is voor de bezoekers, wordt voortgegaan. Inmiddels is er voor een gidsje als de bezoeker thans in handen heeft wel plaats. Allicht vindt hij iets erin dat hem nieuw is of ontgaan was, iets dat hem aanleiding geeft tot overdenking.

Een groot deel der tot nu toe tentoongestelde voorwerpen is afkomstig uit onze Oost-Indische bezittingen. Dit spreekt wel haast vanzelf, en het heeft ook deze goede zijde, dat het publiek erdoor in de gelegenheid wordt gesteld, kennis te maken met den beschavingstoestand van die volken, welke ons Nederlanders van alle natiën buiten Nederland het naast aan 't hart liggen. Eenzijdig is daardoor het museum wel eenigszins, al kan de Oost-Indische Archipel met zijn tallooze volkeren en volksstammen een wereld op zich zelf genoemd worden, welker bewoners vaak onderling zoo verschillend zijn — bij talrijke

VROUW EN KIND VAN HET TYERS-MEER, VICTORIA, AUSTRALIË.

punten van overeenstemming — als hoenders van verschillende rassen of als Engelschen en Grieken. Men behoeft dan ook slechts de tentoongestelde voorwerpen herkomstig b.v. van Java en van Nias met elkaar te vergelijken om in te zien, hoe verkeerd het is te spreken van „de inlanders" van onzen Archipel. Bij herhaald bezoek aan het museum begint men weldra het in het oog vallende, van ieder volk het typische, voorzoover zich dat in zijn kultuur-voortbrengselen openbaart, te onderscheiden; en alras zal men in staat zijn, zonder nadere inlichtingen, uit de aanwezigheid van sommige voorwerpen, den bijzonderen vorm van eenig wapen, het voorkomen van een bepaald versieringsmotief of iets dergelijks, met vrij groote zekerheid te zeggen van welk volk in den Archipel de voorwerpen afkomstig zijn.

Bij de rangschikking der voorwerpen in de kasten is de geografische volgorde in acht genomen, d.w.z. de voorwerpen van één land, één eiland, één streek zijn bijeengeplaatst. En begonnen is daarbij in de Stille Zuidzee, waarvoor te raadplegen is de groote kaart aan den wand, uit welk gebied men voorwerpen vindt in het Oosten van de groote zaal op de 1ste verdieping. Van de Stille Zuidzee is men bij de tentoonstelling der voorwerpen Westwaarts gegaan, over Australië en Nieuw Guinea en verder langs de Zuidelijke eilanden-reeks van den Archipel, dus langs Timor en Java. Met dit eiland eindigt deze zaal.

Niet den inhoud van iedere kast zal men hier beschreven vinden, maar omtrent in eenigerlei opzicht merkwaardige voorwerpen of groepen zal men een korte opmerking te lezen krijgen; ook wel alleen een opsomming van zulke groepen, waarvan het bezienswaardige dadelijk opvalt.

1ste verdieping groote zaal.

Kast 1. Mikronesië.

Mikronesië, de groep der kleine eilanden. Onder de voorwerpen in deze kast en aan den wand uitgestald, trekken de aandacht de wapens van haaientanden voorzien; de zeer lange lans behoorende bij het oorlogskostuum van kokosgaren gevlochten, is eveneens met haaientanden gewapend. Deze eilandengroep heeft voorts zeer ontwikkelde weef- en vlechttechnieken; geweven kleedjes van de Karolinen; gevlochten matten van de Marshall-eilanden.

Danskostuums, bestaande uit zware vezelrokken van de Karolinen, welke, met de dansstokken, herinneren aan de ceremonieele dansen met godsdienstige beteekenis. Gedeelten van schelpen gebruikt als geld, als vischhaken, ter versiering van houten bakken, als halssnoeren, gordels, hangers aan oor- en halssieraden, polsbanden.

Kast 2. Polynesië.

Polynesië, de groep der vele eilanden. De buitengewone hoogte, waarop in deze streken de houtsnijkunst staat, blijkt uit de bijzonder fraai bewerkte houten knotsen van Fidji, Tonga, Samoa, Nieuw Zeeland. Ook van hout zijn de eetschaal en de vork zooals ginds gebruikt werden in den tijd toen de bewoners van Fidji menscheneters waren.

Een andere eigenaardigheid is het veelvuldig voorkomen van de zoogenaamde tapa, dat is kleedingstof bestaande uit soepel geklopte boomschors; het weven was in die streken vóór de komst der Europeanen onbekend. Dergelijke uit boomschors vervaardigde kleeding komt ook in den O. I. Archipel nog op tal van plaatsen voor, en de omschrijving van de vervaardiging volgt dus later. De aandacht verdient verder nog de vuurploeg van Nieuw Zeeland, waarmede vuur verkregen wordt door in een gleuf van een zachthouten blokje een stuk hard hout snel heen en weer te bewegen. Elders zullen nog andere wijzen van vuurbereiding de opmerkzaamheid vragen.

Mantels en vischhaken van Nieuw Zeeland; slaapbankjes van Fidji; schelptrompet van de Markiezen-eilanden.

Kast 3. Melanesië. Australië.

Melanesië, de zwarte eilanden-wereld, zich Westwaarts uitstrekkende over geheel Nieuw Guinea en de Kei- en Aroe-eilanden. De Oostelijke helft van deze kast bevat eenige voorwerpen van Nieuw Kaledonië, de Nieuw Hebriden, Santa Cruz en de Salomon-eilanden, waarvan vooral van belang zijn een groote knots met blad van nefriet, knotsen met vogelkoppen (N. Kaledonië); lansen (N. Hebriden); knotsen en slaapbankje (Santa Cruz); armbanden van schelp en van een spiraalvormige liaan (Salomon-eilanden). Aan den wand deurposten van een huis op N. Kaledonië. Van Australië zijn aanwezig antieke steenen bijlen, houten knotsen, schilden en boemerangs, en aan den wand, speren.

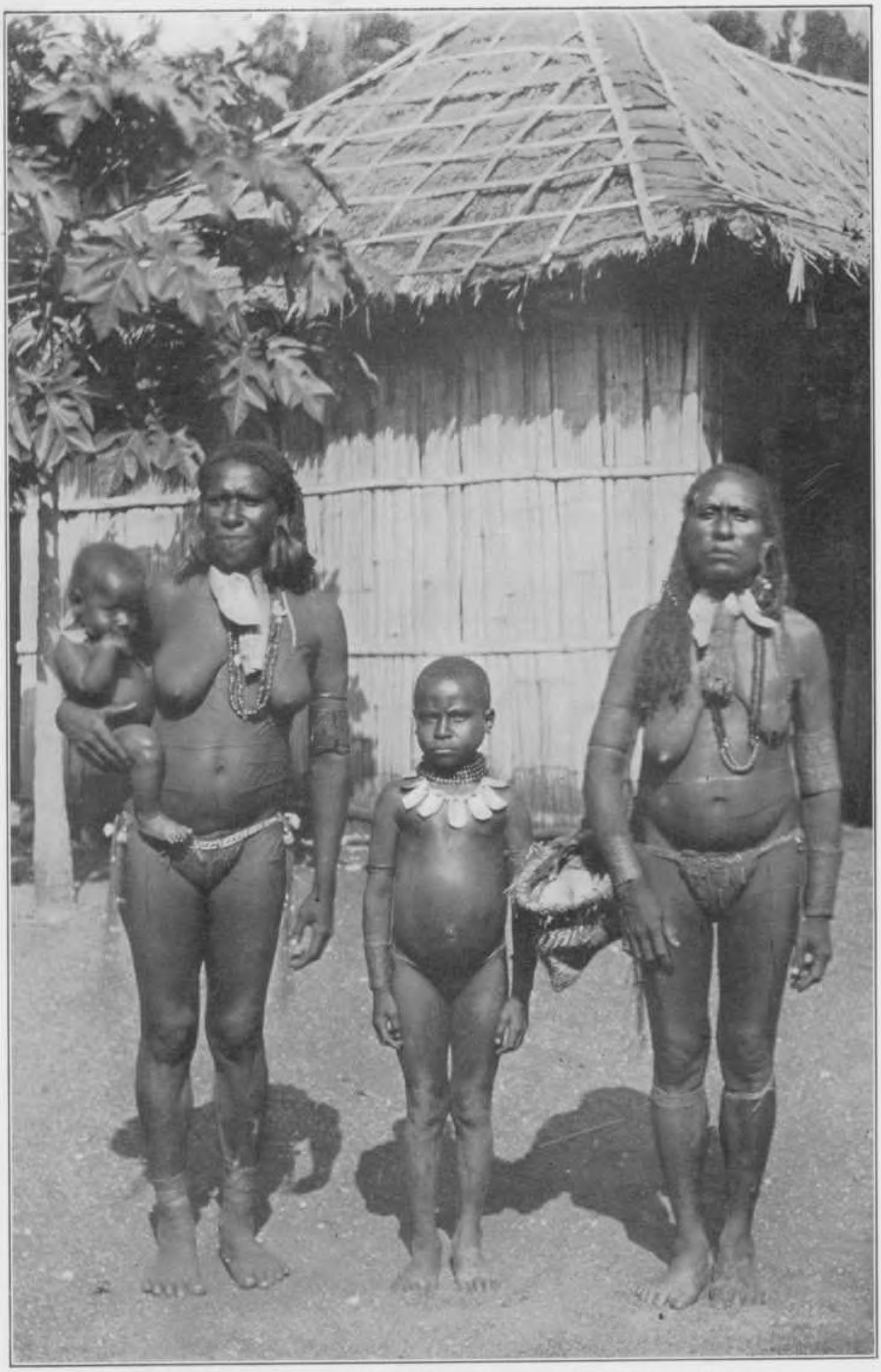

VROUWEN EN KINDEREN UIT DE BUURT VAN MERAUKE,
ZUID-OOSTELIJK NEDERL. NIEUW GUINEA.

Kast 4. Britsch Nieuw Guinea. Duitsch Nieuw Guinea.

Britsch Nieuw Guinea geeft een groot aantal knotsen te zien, het oeroude vechtwapen, zoowel die van hout als de andere soort met steenen kop; voorts met ingebrande figuren versierde kalebassen, houten en beenen vorken; het veelvuldig gebruik van schelpen voor het maken van hals-, neus- en voorhoofdsieraden, polsbanden valt hier op; snoeren schelpplaatjes, als ruilmiddel gebruikt, zijn mede aanwezig. Klopper om boomschors soepel te kloppen; tabakspijpen van bamboe.

Duitsch Nieuw Guinea vertoont in vele opzichten afwijkingen, zoowel met betrekking tot den aard en den vorm van wapens, huisraad en gereedschap als tot hunne versiering. Aan dit gebied eigen zijn de houten, roodbruin geverfde beeldjes, herkenbaar aan een buitengewoon langen, krommen neus, die aan het gelaat een zeer bijzondere uitdrukking geeft. Als versieringsmateriaal wordt ook hier veel gebruik gemaakt van schelpen, voor voorhoofd-, hals- en borstversieringen; dit is trouwens op geheel Nieuw Guinea het geval. De tot schijfjes geslepen schelpen hebben in den geheelen Stillen Oceaan een belangrijke beteekenis als ruilmiddel gekregen.

Tevens dienen tot vermooiïng de tanden van verschillende dieren en de jobstranen of coyxpitjes, van fraaie parelgrijze kleur. Bijlen en dissels met slageinde van schelp en van steen; trommen, vischhaken, tasschen.

Kast 5. Duitsch Nieuw Guinea.

Voortzetting van de vorige.

In het oog vallend is een bijzonder fraaie halskraag van schelpplaatjes (Nieuw Pommeren). Van de Admiraliteits-eilanden lansen met punten van obsidiaan (vulkanisch glas); houten knotsen van Nieuw Mecklenburg en Nieuw Pommeren en de zoo algemeen verbreide pansfluit. De speren met haaientanden van de Matty-eilanden wijzen op Mikronesischen invloed.

Merkwaardig zijn de bijlen en dissels van schelp; de daarvoor gebruikte groote Tridacna-schelp vindt men tusschen de kasten tentoongesteld. Groote vischhaken voor haaien; speren van Nieuw Hannover met kenbaar ornament, slinger met steen, bijlen van schildpadbeen; houten bakken van Matty en van Tami met zeer dunne wanden; schortjes van de Hermieteilanden; schelpen waaraan de bewerking tot polsbanden begonnen is.

Kast 6. Nederlandsch Nieuw Guinea, Noordkust.

Humboldtbaai en omgeving, dus het uiterste Oosten; opmerkelijk zijn de versierde kalebassen en bamboe-kokers, het aardewerk, de houten beeldjes, ook ter versiering van gereedschap, de tooi van zwijnstanden gemaakt, de beenen dolken, het gereedschap voor het breien van tasschen, de kleerhaken.

Kast 7. Nederlandsch Nieuw Guinea, Noordkust.

Voortzetting van de vorige, maar uit Westelijker kustgedeelten, Geelvinckbaai en omgeving. Gansch ander ornament op de van houten beeldjes als deksels voorziene bamboe-kokers, waarin men tabak bewaart en kalk voor de sirihpruimen. De sirih- of betelpruim is een genotmiddel; om haar te maken worden een of twee van de geurige, roodsappige en bittere bladeren der betel- of sirihplant genomen, die men op de knie afveegt om daarna de punten eraf te scheuren en ze vervolgens aan de bovenzijde te bestrijken met een weinig kalk van een fijne, uit schelpen gebrande soort; dan breekt men een stuk van een schijfje gambir en knijpt met den pinang-knijper of -schaar een stukje pinangnoot af, en beide ingrediënten worden in het blad gewikkeld, dat dicht gevouwen, in den mond gestoken en gekauwd wordt. Men wikkelt ook wel tabak in de sirihpruimen, doch meestal wordt de tabak afzonderlijk gepruimd, nadat de sirihpruim weggeworpen is.

De fraai gekleurde kralen-schortjes worden maar op een enkele kustplaats gemaakt; pols- en armbanden van allerlei materiaal. Op borstbanden, eerst uitsluitend met schelpplaatjes vermooid, ging men, tusschen deze plaatjes, ingevoerde kralen aanbrengen; nu worden die banden ook van kralen alleen gemaakt. De werkmanier bij het kralen-rijgen, zonder naald, blijkt uit de voorhanden stalen van onvoltooid werk.

Houten lepels en spatels in 't gelid; sieraden van tanden en van coyxpitjes; beteekende boomschorskleeding. Het vuurmaken ziet men hier vertegenwoordigd door vuurslag en vuurboor.

Kast 8. Nederlandsch Nieuw Guinea, Noordkust.

Voortzetting van de vorige. De aandacht verdienen het vlechtwerk, zoowel het fijne als het grove, om de verschillende toegepaste vlechtslagen, en 't vlechtmateriaal. Vuurboor; rijst-

stampers, die geluid geven bij het gebruik; sagokloppers: een soort hamers, om de sago, een voornaam voedingsmiddel in het Oosten van den Archipel, uit den sagopalm te kloppen; prauwsieraden; bijlsteenen; weduwen-rouwkappen van boomschors.

De godsdienst van die volksstammen in den Archipel, welke niet tot den Islam of het Christendom zijn overgegaan bestaat voornamelijk in een vereering van de geesten der voorouders; en zelfs bij de niet heidensche stammen is dat geloof nog volstrekt niet geheel verdwenen. De vrees voor de zielen der gestorvenen heeft aanleiding gegeven tot allerlei gebruiken, ten doel hebbende zich te verbergen voor de wangunstige ziel van den doode; of wel die ziel gunstig te stemmen door offers. Zoo ontstonden de overal in den Archipel voorkomende rouwgebruiken; de zooeven genoemde rouwkappen (van Windêsi) staan hiermede in verband, ook de doodenoffers en doodenmalen. Doel daarvan is aan de ziel gezelschap of bediening (weduwen-offers, het slachten van slaven) of al datgene te geven waarvan zij bij aankomst in het zielenland nut kan hebben, dus worden dieren geslacht, voorwerpen meegegeven in of beschadigd op het graf, teneinde de ziel der voorwerpen gelegenheid te geven mede te gaan naar het „zielenland". Dat zielenland of schimmenrijk zoeken sommige volken van den Archipel onder de aarde, andere op de aarde, weer anderen boven de aarde.

Kast 9. Nederlandsch Nieuw Guinea, Noordkust.

De zielen, die door de goede zorgen der overlevenden in het zielenland aankwamen, zijn niet aan die plek gebonden, maar kunnen zich weer naar de aarde begeven; want de eerst zoo gevreesde zielen zijn langzamerhand, naarmate de indruk van angst en vrees verflauwd is, de beschermgeesten van hun familie-betrekkingen geworden. Zij leven met hen mede, en men ziet dit duidelijk b.v. bij de Heidensche Toradja's in Midden Celebes die de geesten der voorouders in al hun doen en laten betrekken. Zoo kan men dus met recht spreken van een voorouder-vereering; bij allerlei gelegenheden worden de vooroudergeesten geraadpleegd, en als men hen van de noodige offers voorziet, zorgen zij ook voor hunne familiebetrekkingen, de geesten van aanzienlijke personen of stamhoofden ook voor een ruimeren kring van vereerders. Bij sommige volken nu tracht men met die geesten

in verbinding te treden door een of ander medium; dat kan dan een tweeledig doel hebben: voor den geest maakt men een beeldje als tijdelijke woning gereed, voor den vereerder dient het als een middel om zijn gedachten eenigszins vast te leggen. In het Oosten van den Archipel vooral komen deze voorouderbeelden veel voor, ook o.a. op Nieuw-Guinea aan de Geelvinckbaai; verder op de Zuidooster- en Zuidwester-eilanden, en heel in het Westen van den Archipel op het eiland Nias.

Ze worden gewoonlijk vervaardigd van hout. Aan de Geelvinckbaai heeft men daarenboven de zoogenaamde schedelkorwars, dat zijn houten beeldjes met armen en beenen en met een buiten verhouding groot en hol hoofd, waarin een menschenschedel kan geborgen worden, hetzij door een opening van boven of van achteren. De in de kast geplaatste spiegel doet de inrichting duidelijk zien. Deze korwars, de voorouderbeeldjes van de Zuidooster- en Zuidwester-eilanden en de beelden van Nias zijn dus nog iets anders en iets meer dan houten beeldjes van primitief maaksel.

Voorts lette men op het gereedschap voor de pottenvormerij, het weefgetouw, het eenig bekende uit deze streken, en de schortjes die men ermede weeft; het gereedschap voor het soepel en aan elkander kloppen van de lappen boomschors; de klapperraspen; en de onderscheidene amuletten.

Kast 10. Nederlandsch Nieuw Guinea, Zuidkust.

Geheel van Merauke, in het uiterste Oosten van de Zuidkust, bij de grens tusschen Nederlandsch en Britsch Nieuw Guinea. Een kultuur, op vele punten afwijkend van die welke men op de Noordkust aantreft. Evenals daar, weinig kleeding en veel opschik; maar sterk afwijkende smaak. Zoo vindt men hier een zeer bewerkelijke haardracht; in het haar worden allerlei biezen gevlochten en lange strengen vezels, die op den rug afhangen. De Papoea's uit de omgeving van Merauke zijn in niet minder dan zeven ouderdomsklassen verdeeld, en voor iedere klasse is nauwkeurig aangegeven met welke sieraden deze zich mag tooien, op welke wijze zij het hoofdhaar moet dragen, wanneer deze tressen erin mogen worden aangebracht, en zoo voort.

Daarenboven zijn te vermelden allerlei huisraad, o.a. een

SEMARANGSCHE GONG-GIETERIJ; DE MAN LINKS STOOKT HET VUUR OP; DE TWEEDE VULT DEN GIETVORM; DE DERDE ZIT AAN DEN BLAASBALG.

wieg en een kinder-draagmand; knotsen met steenen hoofden; en de samenstellende deelen van een danskostuum, dat gedragen wordt bij ceremonieele dansen, omtrent welker beteekenis nog weinig bekend is.

Drie gesnelde koppen uit de buurt van Merauke. Het koppensnellen, dat zoowel op Nieuw Guinea als op Borneo en vele andere eilanden nog in zwang is, houdt verband met de schedelvereering, een vorm van animisme, waarbij de schedels van menschen als fetisjen beschouwd worden; vertoont derhalve een godsdienstigen achtergrond, maar heeft ook nog, zooals op Nieuw Guinea ter wille van de naamgeving aan kinderen, zijn oorsprong in andere motieven.

Kast 21. (de eerste aan de overzijde) Nederlandsch Nieuw Guinea, Zuidkust.

Verzamelingen uit een pas ontsloten gebied, Westelijker dan Merauke; voorwerpen van tot voor korten tijd in het steentijdperk levende menschen, die hun hout en bamboe bewerkten met werktuigen van steen, van schelp en van been. Houten schilden, knotsen met steenen slag, trommen, hoofddeksels, maar overigens zoo goed als geen kleeding; buikbanden met schelpplaatjes; en allerlei sieraden van kasuarisvederen gemaakt; slaapbankje voor meer dan een persoon.

Kast 11. Nederlandsch Nieuw Guinea, Zuidkust. Kei-eilanden.

Voortzetting van de vorige. Signaalhoorns van bamboe; allerlei gordels; dolken van kasuarisbeen en van een stuk krokodillen-kaak, neusstaafjes.

Van de Kei-eilanden een verzameling offergereedschappen van klapper- (kokospalm-) blad gevlochten; potten en kommen van gebakken klei, door welke industrie de Kei-eilanden bekend zijn in dit deel van den Archipel. Drijftol en voetbal, de laatste van rotan en zeer veerkrachtig. Put-emmer van een schelp (een z.g. stormhoed) gemaakt. Voorwerpen die bij afwezigheid van den bewoner zijn huis beschermen tegen bezoekers. Een houten mes, dat, in huis opgehangen, de gasten waarschuwt tegen de gevolgen van twist. Een vuurzaag, die tondel doet ontvonken wanneer men met een stuk bamboe dwars over een ander stuk

zaagt. Verder een lange plank, in den vorm van een slijpplank, waarop achterblijvenden opteekenen het aantal dagen dat een familie-lid op reis is; een ander middel om het geheugen te helpen: een touw met knoopen, waaruit men iederen dag een knoop verwijdert, om, als de knoopen eruit zijn, te weten dat nu de dag gekomen is waarop men een afspraak heeft. En een (zwarte) plank met ingesneden afbeeldingen van den bruidsschat: geweren, gongs, borden. Met het woord bruidsschat bedoelt men de som, waarvoor de vrouw van haar ouders, familie of stam gekocht wordt. Dit koophuwelijk komt nog vaak voor bij verschillende volken van den Archipel, n.l. bij dezulken, die als huwelijksvorm de exogamie kennen, dat is, het verbod om met een stamgenoot te trouwen. Gaat deze exogamie samen met het patriarchaat, d. w. z. dat de afstamming in mannelijke lijn wordt gerekend en dus de kinderen tot den stam van den vader behooren, zooals meestal het geval is, dan verlaat door den bruidsschat de vrouw haar eigen stam voor dien van den man. Deze bruidsschat wordt meestal niet in geld, maar in voorwerpen van waarde betaald.

Kast 12. Aroe-eilanden, Zuidwester- en Zuidooster-eilanden.

Weefsels van bladvezels waren in een der kasten van Nederlandsch Nieuw Guinea, Noordkust, te vinden; hier zijn voor 't eerst weefsels van geverfde katoenen draden te vermelden, tegelijk met de van palmbladvezels geweven kleeding. Steeds Westelijker gaande vindt men de kultuur zich sterk wijzigend. Het weven staat zeer hoog in deze streken en men maakt daarbij gebruik van een werkmanier die ikatten heet, naar het Maleische mengikat, ombinden. De draden worden tot bundels vereenigd en deze bundels plaatselijk met palmbladvezels ombonden, volgens het patroon waarmede de voltooide doek moet prijken; aldus gaat het garen in de verfkuip, en als na het verven de bindsels worden weggenomen, zal het garen afwisselend gekleurd en ongekleurd zijn, zooals het patroon verlangt; en dit patroon blijft aanwezig wanneer men deze draden tot doek weeft; alleen door het opnieuw opspannen der draden heeft de zuiverheid der figuren iets geleden en zijn de omtrekken wazig geworden, de lijnen trillend.

Allerlei wapens van Wetar, Kisar, Babar en Damar;

ATJEHSCHE VROUWEN AAN HET SPINNEWIEL EN AAN HET WEEFGETOUW.

schilden en zwaarden van Wetar, beide met pluimen geitenhaar, een oude patroontasch met schelpplaatjes en een lederen gordel met schelpjes versierd. Een van Babar afkomstige mamacur of gekleurde glazen ring van groote waarde, een van die erfstukken welke zuiniger bewaard worden naar gelang zij van onzekerder herkomst zijn; talrijke houten beelden die het dorp beschermen tegen onheil; een houten klavierslot van groote verspreiding (Oost- en West-Afrika, Suriname, Zuid-Duitschland); lepels van Nautilus-schelp en vischgereedschap, zoomede een zware, koperen enkelring zooals ginds de vrouwen dragen, die niet opzien tegen den last der mode.

Kast 13. Timor-Archipel.

In meer dan een opzicht munten de bewoners van Timor uit. Zij snijden in bamboekokers mooie figuren, vlechten van fijne vezels tabakskokers, graveeren in de kalebas, smeden forsche wapens en weven omslagdoeken, die fraai van uiterlijk en tevens practisch in het gebruik zijn. Muziek-instrumenten: bamboe-harp, trom en sesando, de laatste met metalen snaren en een groot toegebogen palmblad als klankdoos.

Roti en Savoe met vele voorwerpen van palmblad gemaakt, en het materiaal zelf; van Soemba houten geldtasschen.

Kast 14. Flores.

Spinnewiel en garenwinder. Kunstig gevlochten doozen. Pottenbakkerswerk. Geweven doeken. Vlieger voor de vischvangst; het vliegertouw loopt over een katrol boven in de mast van de roeiboot, naar den visscher; aan des vliegers staart zit een lijn vast, die haak en aas draagt aan haar ondereind; door de beweging van den vlieger is de haak voortdurend in beweging aan de oppervakte van het water.

Kast 15. Bali, Lombok.

Bali is een der belangrijkste eilanden van den Archipel, daar men bij de bewoners, zij het ook verbasterd, verschillende godsdienstige begrippen terugvindt, die in Hindostan hun oorsprong namen en reeds op dit eiland heerschten, vóór de koloniseering van Java uit.

Algemeen Indonesisch is het geloof, dat de zielen in het zielenland aankomen; vandaar het vieren van een doodenfeest,

dat onder Hindoe-invloed op Bali een lijkverbrandings-feest geworden is; en wanneer het lijk niet aanwezig is, b.v. wanneer iemand op zee verdronken is, dan heeft de verbranding in effigie plaats, d. w. z. men verbrandt een van doek en bamboe-latjes vervaardigd toestelletje, dat het ingepakte lijk moet verbeelden. Vele gouden sieraden; zilveren schotels en kommen. Boog en pijl, weinig meer in gebruik, blaasroer, krissen en lansen. Maskers bij vertooningen, wajangpoppen van Lombok. Muziek-instrumenten.

Kast 16. Bali, Lombok.

Voortzetting van de vorige. De houten polychrome beelden stellen personen voor uit het Hindoe-pantheon, de godenwereld der Hindoe's.

Tempelbenoodigdheden, offergereedschap. Vlechtwerk van typisch Balineesch uiterlijk. Pinangscharen. Geschriften op lontar-(palm-) blad, en het gereedschap, de mesjes, waarmede de letters ingegrift worden.

Kast 17. Java.

Oogenschijnlijk het meest bekende eiland van den Archipel en daarom dikwijls voorbijgegaan. Inlandsch huisraad en keukengereedschap, waarbij van ouden datum. Kunstig vlechtwerk. Merkwaardige gevlochten steekjes (hoeden) uit de residentie Soerabaja; schoeisel; velerlei hoofddeksels.

Kast 18. Java.

Voortzetting van de vorige. Landbouwgereedschap. Wapens, de kris, het nationale wapen van Java, dat tevens kleedingstuk is, vaak waardigheidsteeken, soms relekwie; de maker van dat wapen een notabele persoon. Men vindt hier ook al het gereedschap dat de vervaardiger van krisscheeden noodig heeft. Greep, scheede, zoowel als het lemmet van het wapen worden versierd; de lichter gekleurde, fraai gevlamde figuren in het lemmet bestaan uit zoogenaamd pamor, een meteoorijzer, dat in het staal wordt gesmeed.

Visscherij en jacht: fuiken, netten, strikken, knippen, vallen.

Kast 19. Java.

Voortzetting van de vorige. Wajangpoppen, zoowel de platte van buffelleder als de rolronde aangekleede. Gamelaninstrumenten. Spelen, kinderspeelgoed.

MENSCHEN VAN NAPOE (POSSO) CELEBES.
De vrouwen in boomschors-kleeding.

Kast 20. Voornamelijk Java en Sumatra.

Koperwerk, zoowel gegoten als geslagen, waaronder vele oude, waardevolle stukken.

2de verdieping, groote zaal.

Kast 22. Zuid-Sumatra.

Enggano, het Zuidelijkste eiland van de reeks die de Westkust van Sumatra volgt; het eerste, dat de Hollandsche zeevaarders in den Archipel ontdekten. Allerlei voorwerpen, die reeds nu antiek kunnen heeten en waarvan, binnen afzienbaren tijd, zal kunnen gezegd worden, dat zij behoord hebben aan een uitgestorven volk. Model van een verdwenen huissoort, in den vorm van een bijkorf op palen; voorwerpen uit den vóór-Maleischen tijd: ouderwetsche hoofddeksels, buis met schelpplaatjes versierd.

Wapens van Zuid-Sumatra. Oude Lampongsche weefsels.

Kast 23. Nias. Midden-Sumatra.

Nias. Voorouderbeelden, zooals men die ook in het Oosten van den Archipel vindt; de eigenaardige opvatting der Niassers is, dat de ziel van den afgestorvene in een klein spinnetje huist (of verandert) dat zich op het graf ophoudt. Dit wordt gezocht en als het gevonden is, bij het beeldje gebracht, waarna men meent dat dit nu bezield is geworden.

Vele voorwerpen uit Nias doen de bewoners kennen als een op zichzelf staande bevolkingsgroep, met tal van eigenaardigheden. IJzeren helmen, lederen en gevlochten strijdjakken.

Mentawei-eilanden. Messen met greep in vogelkopvorm; bogen en pijlen, die tegenwoordig nog slechts in het Oosten van den Archipel als wapen voorkomen.

Midden-Sumatra (zeer onvoldoende vertegenwoordigd). Lokfluit voor vogels. Oude patronen van kussen-borduursels. Versierde bamboe.

Kast 24. Bataklanden.

Rangschikking volgens de provincies (zie aan den wand de kaart van de Bataklanden) „Tot de bijzondere gebruiken, die volstrekt niet altijd op een laag staande beschaving wijzen, behoort het kannibalisme", dat ook bij de Bataks voorkwam.

Zij hebben hier en daar, door aanraking met anderen, tal van eigenaardigheden die hen belangrijk maakten verloren. Een eigen letterschrift bezaten zij reeds voor de komst der Europeanen. Hindoesche invloed is merkbaar.

Antiek kralenwerk en gietwerk; oude steenen beeldjes; tal van wichelboeken en -tabletten, voor het bepalen van omineuze tijdstippen; potje voor tooverbrij, voornamelijk uit menschelijke lichaamsdeelen bereid. De bereiding uit deze grondstoffen houdt verband met het animisme, d.i. de primitieve natuurbeschouwing algemeen in den Archipel verspreid, volgens welke alles in de natuur, ook wat wij levenlooze voorwerpen noemen, bezield is met een algemeene levenskracht, ook wel zielestof genoemd, die de inlander zich zeer materieel denkt. Deze zielestof huist ook in het menschelijk lichaam, maar niet in alle lichaamsdeelen in even groote mate; zeer veel o.a. bevindt zich in het hoofd en in de haren; zielestof kan van den eenen mensch op den anderen worden overgebracht.

Kast 25. Bataklanden. Sumatra, Oostkust.

Voortzetting van de vorige. Bijzonder vlechtwerk. Tooverstokken, met aaneengevoegde menschen- en dierenfiguren bewerkt.

Sumatra, Oostkust. Mist een sterk sprekend karakter; velerlei dat ook elders bekend is. Bijzonder fraai zijn o.a. een besneden klapperrasp, en een fakkelstandaard.

Kast 26. Noord-Sumatra.

Gajo- en Alaslanden, Atjeh. Uit de talrijke sieraden spreekt een zeer ontwikkelde smaak voor het mooie in een ornament. Karakteristiek vlechtwerk.

Kast 27. Noord-Sumatra.

Voortzetting van de vorige. Onder meer: ongemeen applikatiewerk op kussens, afkomstig van het eiland Simaloer, dat ver boven dergelijk werk uit andere deelen van den Archipel staat. Pottenbakkerswerk van Noord-Sumatra.

Kast 28. Borneo.

Bamboe-kokers met ingesneden figuren van ongeëvenaarde

fijnheid. Uit den Archipel was reeds te vermelden het snijwerk in bamboe van Nieuw Guinea (minstens drie soorten) van Timor en van de Bataks; straks komt een geheel afwijkend type uit Celebes zich hierbij aansluiten. Geweven jas met menschenfiguren. Mond-orgels, de oudste orgelsoort. Kunstig vlechtwerk. De ontwikkeling der boomschorskleeding.

Kast 29. Borneo.

Voortzetting van de vorige. Belangrijk smeedwerk en snijwerk in hertshoorn en in hout van de zwaardgrepen. Schilden met menschenhaar. Maskers (geesten- en varkensmasker) gedragen bij ceremoniën gedurende den tijd van het rijstzaaien. Reeks maskers van Maleischen oorsprong, ingevoerd.

Kast 30. Celebes.

Uit de Minahassa en uit den tijd, die aan de zending voorafging een aantal voorwerpen betreffende den ouden eeredienst; kleeding der priesters, offergereedschap, waarzeggers-benoodigdheden, beeldjes van steen, ivoor, hout en been, orakel-vogels op wier geschreeuw men lette bij het beramen van plannen.

De boomschors en hare bereiding op Celebes; grondstoffen, werktuigen waarmede de geweekte stof soepel geklopt en de stukken aaneengeweld worden: velerlei soorten van de bereide stof, geverfd en ongeverfd; kleeding daarvan gemaakt.

Kast 31. Celebes.

Geweven kleeding, vlechtwerk, (o.a. mutsen, hoeden), doozen met schildpad bekleed; potsteunsels van gebakken klei; waterschepper van kokosnoot met snijwerk versierd; primitief kopergieterswerk.

Kast 32. Celebes.

Voortzetting van de vorige. Bamboe-kokers met snijwerk; fakkels; vuurzaag; draagmand voor een vechthaan; wieg; doodenmaskers; werphout om vogels te dooden en, ter vergelijking, een afgietsel in gips van een werphout uit het Bielermeer in Zwitserland; oude koperen helmen, oorlogskleeding.

Sangi- en Talaud-eilanden, ten Noorden van Celebes; o.a. voortreffelijk vlechtwerk.

Kast 33. Celebes.

Uitsluitend wapens, van de houten knots en de aangepunte bamboe tot de gedamasceerde kris, van messen ten dagelijkschen gebruike tot statiewapens. Opmerkelijk de zwaarden van Sangi.

Kast 34. Molukken.

Gewoonlijk rekent men tot de Molukken de eilandengroep waarvan het tot Halmahera behoorende Morotai het Noordelijkste deel is en de Banda-eilanden de Zuidelijkste zijn. Antieke siermatten; oud porselein (voormalig offergereedschap); kunstig gesneden bedgordijn-haken; huishoud-gereedschap en vischtoestellen.

Kast 35. Molukken.

Voortzetting van de vorige, ook wat betreft het porselein en aardewerk; voorouderbeeldjes; muziekinstrumenten; steenen boomschors-klopper; antieke glazen ring van Ceram, van dezelfde soort als de in Kast 12 aanwezige.

2de verdieping, kleine zaal.

Oorspronkelijk bestemd en ook hoofdzakelijk gebruikt voor tentoonstelling van de textiel-industrie van Nederlandsch-Oost-Indië in haren geheelen omvang, spinnen, weven, batikken, verven, enz. Meermalen wordt deze zaal ook voor andere tentoonstellingen gebruikt, en wel van pas verworven verzamelingen, ook uit andere landen, vóór deze in de kasten ter plaatse waar de voorwerpen behooren, ondergebracht worden; zoomede voor tentoonstelling van collecties, die korten tijd door anderen zijn afgestaan.

C. HARTOG JR. — ROTTERDAM.